

RECEENZE

O ČEM MLČELA VÝSTAVA PARLAMENT! NA VÍTKOVĚ

Parlament! Národní památník na Vítkově, 18. 12. 2020 – 17. 10. 2021.

Autoři Michal Stehlík a Ondřej Štěpánek.

**Michal STEHLÍK – Ondřej ŠTĚPÁNEK (eds.), *Parlament! Parliament!*,
Národní muzeum, Praha 2020, 128 s., ISBN 978-80-7036-655-4.**

Adéla Gjuričová

Když Národní muzeum začalo na rok 2020 připravovat výstavu *Parlament!*, tak jako nikdo z nás netušilo, do jak podivného času její finalizace i otevření připadne. Výstavě, zahájené v Národním památníku na Vítkově těsně před Vánoci 2020, vzhledem k protiepidemickým opatřením hrozilo, že ji kromě autorů a technického personálu nikdo další nespátí. Nakonec byla prodloužena až do podzimu 2021 a autorský tým vedený Michalem Stehlíkem a Ondřejem Štěpánkem připravil rovněž online přístup k části materiálu¹ a vydal česko-anglický katalog.²

Následující recenze se bude věnovat především tematickému zaměření a interpretačnímu pojetí celého projektu, jež budou konfrontována se současnými trendy v evropském výzkumu dějin parlamentarismu, včetně přístupů genderových. K výtvarné či širěji scénografické stránce řekneme pouze tolik, že v sobě nese jistý rozpor: i přes apelativní občanský náboj obsahového konceptu bylo zvoleno poměrně konzervativní zpracování, sestávající převážně z úvodních panelů s rozsáhlými texty a z vitrín s exponáty s popisky. Z nich se vymykaly pouze monitory s interaktivními volebními kalkulačkami, ve druhé části výstavy, věnované „konceptům“, pak ne zcela funkční vizuální a zvuková forma měnících se barevných polí s citáty slavných osobností na téma parlamentní demokracie a také mimo hlavní sál umístěná interaktivní hra „V kůži politika / In the shoes of a politician“, v níž si každý mohl výběrem z nabízených alternativ „vyzkoušet roli poslance, který chce prosadit legis-

lativu“ související s národnostní problematikou.³ V tištěném katalogu se ani toto pochopitelně objevit nemohlo, obsahuje texty z úvodních panelů a fotografie vybraných exponátů.

Současné přístupy k dějinám parlamentarismu se od deskriptivních institucionálních dějin tak, jak jsme je byli

¹ *Parlament! Online výstava*. Dostupné z: <https://exhibition.indihu.cz/view/Parlament/start>. Je třeba ocenit, že v čase karantény byl přístup alespoň k části materiálu výstavy takto vytvořen, a to navzdory ne zcela intuitivnímu ovládní i například skutečnosti, že fotografie zůstaly bez popisků.

² Michal STEHLÍK – Ondřej ŠTĚPÁNEK (eds.), *Parlament! Parliament!*, Praha 2020. Jako autoři textů jsou kromě editorů dále uvedeni Miroslava Burianová, Jitka Černá, Pavel Fabini, Vanda Marešová, Viktor Šimek a Katka Volná.

³ *V kůži politika / In the shoes of a politician*. Dostupné z: <https://www.nm.cz/program/vystavy/parlament>.

zvyklí znát, značně odlišují. Nejnovější evropské práce⁴ pracují s ideály a představami, které se s parlamenty v moderních společnostech pojí, podle nichž by tyto instituce měly zajistit věcné projednávání problémů, důstojnost shromáždění, reprezentaci rozličných zájmů a sociálních skupin i efektivní fungování. Zároveň si jsou vědomy vývoje tohoto ideálu v moderních dějinách, neslučitelnosti jeho součástí i úskalí jejich extrémního uplatnění. Dále rozsáhle čerpají z kulturního obratu ve společenských vědách a zejména z historicko-antropologických přístupů. Nesledují tedy už tolik tradiční hierarchie a otázky, kdo instituci předsedá, kolik má sněmovna poslanců, kolik schválila zákonů a jaký je volební systém, nýbrž spíše co to znamená, že je někdo předseda, kdo je naopak institucí marginalizovaný outsider a co se mění ve vnitřních parlamentních procesech. Parlamenty jsou stále více vnímány jako specifické komunikační prostory a poslanceká práce rovněž jako komunikace s dalšími institucemi a občany. A především jsou parlamenty chápány jako instituce nesoucí s sebou určité zvyklosti, dovednosti, rituály a hodnoty, a to navzdory politickým převratům či personálním výměnám. Právě různé podoby neformální, symbolické moci v parlamentní politice a jejich specifické konstelace dohromady tvoří určité, často národně specifické parlamentní kultury.

Tento termín přijaly do svých záhlaví také oba předměty recenze. Výstava slibovala představit „vývoj parlamentní kultury v našich zemích mezi lety 1848–1992“, katalog dokonce avizuje „různé pohledy na moderní parlamentní kulturu v českých zemích a Československu“. ⁵ Jak se tedy jejich reálné pojetí s těmito konceptuálními výzvami vypořádává? V některých oblastech velmi dobře. Zprvu je v tom nejlepší slova smyslu v českém prostředí neobvyklé, že projekt sledoval celé období od roku 1848 do roku 1992. Znamená to, že přiznává parlamentním institucím jistou kontinuitu i v různých státních útvarech a akceptuje, že volené zákonodárné instituce určitého typu existovaly také v éře komunistické diktatury. Zároveň se však – v rozporu s předpokladem „dlouhého trvání“ parlamentních kultur – příliš soustřeďuje na takzvané „zlomové volby“, zatímco v jiných obdobích, přitom výzkumně tak nosných jako například československá normalizace, vidí jen „šed' nepolitiku a neparlamentu“. ⁷ Zadruhé, a to je Národnímu muzeu vzhledem k jeho více než stoleté sbírkové činnosti vlastní, je expozice vystavena na opravdu hodnotných a nesmírně zajímavých exponátech, z nichž u některých – jako třeba u plechové kasičky na příspěvky sociálních demokratů z konce 19. století vystavené včetně dopisu, jímž byla v roce 1959 odkázána muzeu – je naznačen jejich další život, včetně toho muzejního. Je ško-

da, že k většině předmětů – a to ani tak pozoruhodných, jako byla buřinka Antonína Švehly či řehačka poslance Josefa Keibla používaná při obstrukcích – není poskytnut obsáhlejší příběh či širší výklad, který by k formulaci specifické parlamentní kultury či jejich proměn směřoval. Zatřetí je třeba ocenit pozornost věnovanou parlamentní topografii: je totiž důležité, po jakých pražských budovách český a československý parlament putoval a co to pro parlamentní provoz s sebou neslo. Na výstavě bylo možno najít modely některých historických sídel parlamentu, které společně s dalšími exponáty, například s vyobrazeními demonstrací či s rohovým umyvadlem z Rudolfiny, neotřele, ale zřetelně ukazují, že otázka vztahu parlamentní kultury a sídla ve středoevropských moderních dějinách čeká na zpracování.

Mnoho dalšího z avizovaného přístupu však výstava pomíjí. Parlamentní kulturu užívá jako atraktivní pojem, avšak ve skutečnosti její pojetí zjednodušuje na vztah „volič-parlament“, vliv parlamentu na tvorbu legislativy, proměňující se volební systémy a předvolební propagaci: „Parlament představuje zákonodárnou moc a je volen námi, občany. Volební právo je tedy spojeno s možností podílet se na fungování státu.“ ⁸ Autoři dokonce odhalují svou aktivistickou misi – projekt podle nich má být „apelem na základní demokratické hodnoty a položenou otázkou po naší vlastní aktivní participaci“. ⁹ To by nebylo až tak na škodu, pokud by k tomu poskytli historický výklad týkající se posunů, například toho poválečného směrem k profesionalizovaným, technokratickým parlamentům, nebo kdyby naznačili směřování k současné krizi parlamentní demokracie způsobené mimo jiné digitálním a marketingovým obratem. Citáty Mahátmy Gándhího, Carla Schmitta a Karla Poppera, promítané v neonových barvách do horních polí stěny Slavnostní síně, však ztělesňovaly spíše konzervativní sen tvůrců než skutečné dilema politické participace v dnešním světě.

A konečně je třeba říci, že některé dominantní badatelské perspektivy současných studií parlamentních kultur koncept výstavy zcela ignoruje či jejich předpokladům otevřeně protiče. Nejvýraznější je tomu v případě otázky rozšiřování volebního práva směrem ke všeobecnému, kterou výstava i katalog zmiňují, ale vůbec neuvádí rozsáhlé kulturní a politické důsledky tohoto procesu. Téměř zcela jsou také opomenuty veškeré otázky zastoupení a úlohy žen či vůbec genderových otázek, jimž je věnováno toto zvláštní číslo.

Téma ženského volebního práva a parlamentního zastoupení je prezentováno zcela minimalisticky a pouze deskriptivně. Zprvu se zdá, že v komentářích i mezi exponáty figuruje alespoň jako splněný „povinný cvik“. Jenže textově jsou ženy prezentovány pouze skrze dobový „převládající

⁴ Viz např. Remieg AERTS – Carla VAN BAALEN – Henk TE VELDE – Margit van der STEEN – Marie-Luise RECKER (eds.), *The Ideal of Parliament in Europe since 1800*, London 2019; Marie-Luise RECKER – Adéla GJURIČOVÁ – Andreas SCHULZ – Luboš VELEK – Andreas WIRSCHING (eds.): *Lebenswelten von Abgeordneten in Europa 1860–1990*, Düsseldorf 2014; Ryan A. VIEIRA, *Time and Politics: Parliament and the Culture of Modernity in Britain and the British World*, Oxford 2015. Pro české prostředí aplikovaly tyto přístupy například práce Jan WINTR, *Česká parlamentní kultura*, Praha 2010; Adéla GJURIČOVÁ – Tomáš ZAHRADNÍČEK, *Návrat parlamentu. Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989–1992*, Praha 2018.

⁵ Prezentace výstavy na webu Národního muzea, perex. Dostupné z: <https://www.nm.cz/program/vystavy/parlament>.

⁶ Dostupné z: <http://eshop.nm.cz/product/parlament>. Vydání katalogu bylo podpořeno ze stejnojmenného projektu NAKI.

⁷ Texty z výstavních panelů se opakují v katalogu, na citáty bude tedy odkazováno stránkou v něm: M. STEHLÍK – O. ŠTĚPÁNEK, *Parlament! Parlament!*, s. 69.

⁸ Prezentace výstavy na webu Národního muzea, anotace. Dostupné z: <https://www.nm.cz/program/vystavy/parlament>.

⁹ M. STEHLÍK – O. ŠTĚPÁNEK, *Parlament! Parlament!*, s. 9.

názor“¹⁰ (rozuměj: stereotypy), popřípadě skrze obraz „*prvních feministek*“,¹¹ a poté jako kategorie občanů, která získala volební právo. Přitom vystavený materiál sám k dalšímu tázání vyzývá. Senátorský průkaz Františky Plamínkové, opatřený právě a jen tímto popisem, vyvolává celou řadu otázek: Jak se v Senátu vzala, kolik žen bylo senátorkami a za které strany, znamenalo to pro kolektivní rozhodování tohoto grémia nějakou změnu? Fotografie z volebních místností v roce 1946 ukazují vysokou účast a mobilizovanost žen při samotných volbách i ve volebních kampaních. Jejich volební chování a – nejen kvantitativní – podoby parlamentního zastoupení žen však zůstávají netematizovány, a to i v obdobích, kdy tento fenomén představoval podstatný prvek parlamentní kultury: v 70. a 80. letech 20. století byla v centrálních zastupitelských sborech poslankyň až třetina a právě zastoupení nejen genderových, ale i národnostních, věkových, profesních a dalších kategorií na základě shora daných kvót mělo podle komunistické doktríny ztělesňovat demokratičnost zastupitelského systému. Skutečnost, že tyto poslankyně nikdy nepozvedly žádnou konfliktní ženskou agendu nebo že ženy byly mnohem méně zastoupeny v důležitých exekutivních orgánech socialistického státu, že nikdy nebyly u jednání, na kterých o něco opravdu šlo, otázku reprezentace nediskvalifikuje, nýbrž teprve všechny důležité otázky týkající se moci a sociálního řádu načíná!

Vrchol přehlížení genderového hlediska představuje sekce Osobnosti. Tam se autorům podařilo stanovit kritéria výběru necelé dvacítky osobností tak, že výsledkem jsou sami muži, předsedové centrálních parlamentů. Bez ohledu na to, že jsme tím připraveni například o mrazivou fotografii Gertrudy Sekaninové Čákrtové, která hlasuje – spolu s další ženou, Boženou Fukovou, a dvěma muži – 18. října 1968 proti smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk, podle mého názoru vůbec nejsilnější parlamentní fotografii československého 20. století. A dokonce i z období federálního Československa byl zařazen pouze federální parlament, nikoli národní rady, a tak se do sálu „osobností“ nedostala ani Dagmar Burešová, která vedla Českou národní radu ve vedlejších letech emancipace národního parlamentu v letech 1990 až 1992.

Projekt mlčí nejen o kritériích výběru „osobností“, ale i o mnoha dalších věcech. V úvodních textech najdeme následující formulace: „*rostoucí německý nacionalismus (...)* vyústil ve vítězství *Sudetoněmecké strany ve volbách 1935*“; „*Podepsání Mnichovské dohody v září 1938 postupně přineslo mnohé změny politického systému.*“; „*V 2. polovině roku 1945 docházelo ke konfiskaci majetku odsunutých menšin*“; „*Třetí republika neměla nouzi o aféry*“; „*Po únorovém převratu v roce 1948 došlo k zavedení nové ústavy.*“; „*Parlament si prošel na počátku normalizace i nedemokratickými kroky*“ atd.¹² Neosobní a nekonkrétní jazyk odráží absenci analytického přístupu k tomu, kdo jsou aktéři procesů, které sledujeme: Který parlament přijal v roce 1948 ústavu 9. května? Kdo rozhodl, že na plakátech v prvních svobodných volbách v roce 1990 budou jen muži?

V souhrnu je tedy možno říci, že výstava s katalogem byly pozoruhodným pokusem o zobrazení podob volebního procesu v dlouhém období od poloviny 19. století do zániku Československa. Nejedná se však o projekt vypovídající o parlamentní kultuře. Pak by se musela zabývat způsoby komunikace, formálními i neformálními mocenskými hierarchiemi, podobami rozhodování v parlamentech a o parlamentech, a tedy mluvit také o ženách, mužích a genderu.

Je to škoda zejména proto, že mnohé exponáty ke kulturněhistorickým otázkám přímo nabádají. Vystavený elegantní jídelní servis navržený pro Federální shromáždění nevypovídá o žádné normalizační šedi, nýbrž o ambicích spojovaných se socialistickým parlamentem na konci 60. let. Ženy figurují na tolika poválečných fotografiích jako voličky, členky volebních komisí i propagátorky, ale doprovodné texty o tom mlčí a užívají výhradně mužský rod. V jazyce výstavy je například osvobození z „*komunistické hry na parlament*“ v roce 1990 vystiženo nadpisem „*znovu svobodný volič*“¹³ a doprovázeno řadou misogynních plakátů. Jakkoli autoři jazykovou formu jistě mínili jako generické maskulinum,¹⁴ právě námi naznačená konfrontace s novějšími přístupy a otázkami dokládá, že se nejedná o neutralitu, nýbrž že takovým používáním jazyka zamlčujeme důležité, zdaleka nejen genderové, hierarchie, nebo je dokonce perpetuujeme.¹⁵

¹⁰ M. STEHLÍK – O. ŠTĚPÁNEK, *Parlament! Parliament!*, s. 99.

¹¹ Tamtéž.

¹² M. STEHLÍK – O. ŠTĚPÁNEK, *Parlament! Parliament!*, s. 40, 40, 60, 60, 67, 69.

¹³ Názvy kapitol v *Parlament! Online výstava*. Dostupné z: <https://exhibition.indihu.cz/view/Parlament/start>.

¹⁴ Totéž bohužel nelze říci o zmíněné interaktivní hře „*V kůži politika*“, jejíž obsah je nepřijatelně stereotypní a neinkluzivní. Odehrává se v alternativní současnosti, ale vžívat se můžeme jen do mužského aktéra a jeho protivníci v politickém boji jsou rovněž muži. Když pak v některé variantě narazí na ženu z další politické strany, následuje rozhodování, zda si s ní začne, či prožije jen jednu noc, a v každém případě následuje mediální skandál, který musí mužský avatar „*komunikačně zvládnout*“. Jde jen o to, jaký způsob si vybere.

¹⁵ Text vznikl v programu Strategie AV21 č. 23 „*Město jako laboratoř změny; Stavby, kulturní dědictví a prostředí pro bezpečný a hodnotný život*“, podpořeném dotací Akademie věd ČR, jejímž příjemcem je Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.